

**Қазақстан Республикасы Оқу-ағарту министрлігі
Түркістан облысы
Шардара аласы
"М. Горький атындағы жалпы білім беретін мектеп" КМК**

АВТОРЛЫҚ БАҒДАРЛАМА

**Жалпы білім беретін 6-7 сынып оқушыларына арналған элективті курс
"Қазақстан - Түркі әлемінің алтын бесігі" тақырыбындағы мектептер**

**Автор: тарих пәні мұғалімі,
Халмурзаева Сапаркуль Бакировна,
Жоғары санатты**

2024 жыл

Түсіндірме жазба

"Қазақстан - Түркі әлемінің алтын бесігі" элективті курсының бағдарламасы

"Қазақстан тұлғаларында" 6-7 сынып оқушыларына 34 сағат көлемінде, аптасына бір рет арналған, оны жасау кезінде Қазақстан Республикасының Мемлекеттік стандартының талаптары, "Қазақстан Республикасындағы гуманитарлық білім туралы тұжырымдамада" көрсетілген негізгі міндеттер ескерілді.

Бүгінде Қазақстанда ұлттық тарихты зерттеу тақырыбы бұрынғыдан да өзекті. Түркі әлемін зерттеу-Қазақ мемлекеттілігінің қалыптасу тарихындағы ең қызықты тақырыптардың бірі. Түркі әлемі құлдырау дәуірін бастан өткеріп, қазір өсуде.

Курс Қазақстан тарихы бойынша оқу бағдарламасы курсына бұрын алған білімдерін қайталау және жүйелеу мақсатында әзірленді. Бұл курс қазақ халқының дамуында, тарихи дамудың әртүрлі кезеңдерінде ата-бабаларымызбен байланыста болған мемлекеттер мен халықтар тарихында айқындалушы болған аса маңызды оқиғалардың шежіресі түрінде әзірленді.

Курстың мазмұны Қазақстан тарихының оқу пәні бойынша ҚР орта және жалпы білім берудің мемлекеттік жалпыға міндетті стандарты негізінде құрылған.

Курс әлеуметтік ғылымдармен өзара байланысты, дүниежүзілік тарихпен, қазақ әдебиетімен, географиямен, тарихнамамен, орыс әдебиетімен, философиямен тығыз байланысты. Оқу және бейіндік дағдыларды, Тарихи әдебиеттермен, құралдармен, ақпараттық және электрондық материалдармен жұмыс істеу дағдыларын дамытады. Курс сонымен қатар студенттердің болашақ кәсіби өзін-өзі анықтауына, қойылған міндеттерді шешуге шығармашылық көзқарасқа және қоғамдық ортаға бейімделуге ықпал етеді.

Бағдарлама 34 сағатқа, аптасына 1 сағатқа есептелген.

Курстың мақсаты: ұсынылған оқу бағдарламасының негізінде оқушылардың мүмкіндіктерін, дайындығы мен білім деңгейін ескере отырып, Ұлы дала аумағында өмір сүрген ортағасырлық мемлекеттердің құрылуынан бастап Қазақстан тарихының негізгі нақты-тарихи мазмұнын зерделеу.

Курстың міндеттері:

1. Қазақстан тарихы бойынша терминологияны меңгеру;
2. тарихи фактілер мен құбылыстарды талдау және жалпылау, тарихи оқиғалардың мәні мен себептерін анықтау, олардың маңыздылығын бағалау дағдыларын қалыптастыру; қазақ және басқа халықтардың мәдени және тарихи мұраларына терең қызығушылық таныту;
3. оқушыларға оқиғаларды, саяси көшбасшылардың қызметін, зерттелетін дәуірдің ғылымы мен мәдениетінің көрнекті өкілдерін салыстырмалы талдау дағдылары мен дағдыларын үйрету;

4. оқушылардың жас ерекшеліктерін ескере отырып, әр түрлі ақпарат көздерінен қажетті ақпаратты іздеу бойынша өзіндік жұмыс үшін жағдай жасау.

Күтілетін нәтиже:

Оқушылар керек:

- **білу:** тарих кезеңдерінің хронологиялық шекаралары; мемлекеттіліктің дамуына ғана емес, сонымен қатар ғылым мен мәдениетке, тарихтың негізгі ескерткіштеріне елеулі үлес қосқан қайраткерлер;

- **мыналарды:** тарихи дереккөздермен өз бетінше жұмыс істей білу, аталған кезеңдерде пайда болған мемлекет картасында көрсету; хронологиялық кестелер, тарихи мазмұндағы мәтіндердің жоспарлары, тақырып бойынша тезистер құрастыру, кестелерді толтыру, талдау және қорытынды жасау, саяси, қоғам және мемлекет қайраткерлерінің қызметін сипаттау және бағалау, аудитория алдында сөз сөйлеу, өз көзқарасын қорғау, топтарда жұмыс істеу, зерттеу жұмыстарын жүргізу, рефераттар мен электронды презентациялар әзірлеу.

Жұмыс формалары мен әдістері:

Әдістер: ішінара іздеу және іздеу, сыни ойлау элементтері қолданылады.

Нысандары: топтық оқыту нысандары, семинарлар, дәрістер өткізу, электрондық материалдар мен құралдарды қарау, жеке консультациялар, шығармашылық тапсырмалар, тестілеу

Жаңа педагогикалық технологиялар: тұлғаға бағытталған, интерактивті, жобалық, сыни ойлауды дамыту технологиясы, зерттеу, ақпараттық-коммуникациялық, денсаулық сақтау.

Құзыреттерді дамыту:

- ақпараттық құзыреттер (сұраққа толық жауап беру, оны мысалдармен негіздеу, әртүрлі типтегі көздерден қажетті ақпаратты алу);

- коммуникативтік құзыреттіліктер (ұжымдық қызметті ұйымдастыру және оған қатысу дағдыларын меңгеру, монолог сияқты сөйлеу түрін меңгеру);

- танымдық құзыреттіліктер (оқу-зерттеу жұмысына қатысу);

- мәдени құзыреттілік (халықтың салт-дәстүрлері мен әдет-ғұрыптары туралы білімді пайдалану).

Курс бағдарламасына қатыса отырып, оқушылар тарихи материалды жүйелеуді, сындарлы қарым-қатынасты, көпшілік алдында сөйлеуді үйренеді. Олар гуманизм, патриотизм, белсенді өмірлік идеяларға негізделген рухани және адамгершілік тәжірибеге ие болады.

**Жалпы білім беретін мектептің 6 - сынып оқушыларына арналған
"Қазақстан-Түркі әлемінің алтын бесігі" тақырыбындағы
факультативтік курстың авторлық бағдарламасы
(барлығы 34 сағат, аптасына 1 сағат)**

I Бөлім . Кіріспе (1 сағат)

Курстың мақсаттары мен міндеттері. Курсты оқудың күтілетін нәтижесі

**II бөлім. Дала-түркі империясы. VI – IX ғасырлардағы империяның
мұрагерлері. (5 сағат)**

"Күлтегін" - көне түркі жазуының ескерткіші (1 сағат). Ежелгі түркі жазуы. Көрнекті тарихи тұлғалар: Күлтегін, Тоныкөк, Білге қаған. Дала жазба ескерткіштері

Ежелгі түркі тайпалар одағының қосылуы (1 сағат). Түркі қағанатының аумағы. Түркі қағанатын құру. Түркі қағанатының этникалық құрамы. Шығыс және батыс бағыттағы түріктер соғысы. Түркі қағанатының ыдырау себептері.

Ұлы Далада ерте феодалдық державалардың қалыптасуы (2 сағат). Қазақстандағы ерте феодалдық қатынастардың ерекшеліктері. Түркітілдес топтардың шығыстан батысқа қоныс аударуы. Түркі тайпаларын Қазақстан аумағына қоныстандыру (VI–XI ғғ.). Ұлы даладағы ерте феодалдық державалар. Ерте феодалдық мемлекеттер тарихындағы жалпы және ерекше. Қазақстандағы ерте феодалдық қатынастардың ерекшеліктері.

Орта Азия түріктері және олардың қазақ даласына қоныстануы (1 сағат). Ежелгі түркілердің шығу тегі және Түркі қағанатының тарихы. Түркі қағанаты-алғашқы еуразиялық көшпенділер империясы. Түркі қағанатындағы ішкі соғыс. Ежелгі түріктердің мәдениеті мен өмірі. Түріктердің жергілікті көшпелі тайпаларды жаулап алуы.

III бөлім. VI – IX ғасырлардағы ежелгі түркі дәуірінің мәдени тарихы. (4 сағат)

Түркі мәдениеті дегеніміз не? (1 сағат). Қазақ мәдениеті-ежелгі түркі өркениетінің тікелей мұрагері. "Мәдениет" ұғымы. VI-XII ғасырлардағы Қазақстанның қалалық мәдениеті. Ұлы Жібек жолы, ежелгі түркі жазуының ескерткіштері, түркілердің сенімдері мен діні. Көшпенділер мен фермерлерді Біртұтас түркі мәдениетіне біріктіру.

Ежелгі түркілердің қалалық мәдениетінің қалыптасуы мен дамуы (1 сағат). Түркі кезеңіндегі Қазақстан мәдениеті VI-XII ғ.қалалық мәдениет. Қолөнерді дамыту. Сәулет «құрылыс өнері». VI-IX ғасырлардағы Қазақстандағы сәулет өнерінің бағыттары.

Ежелгі түркілердің жазуы (1 сағат). Ежелгі түріктердің жазбаша мәдениеті. Ежелгі түркі әліпбиі. Рулық таңбалар (белгілер). Ежелгі

руникалық (құпия, семантикалық) жазу. Руникалық жазудың ерекшеліктері. Қазақстан аумағында Түркі жазуын құру уақыты туралы гипотезалар.

Ежелгі түріктердің діні (1 сағат). Ежелгі түріктердің діни сенімдері. Тәңіршілдік-түркілердің ежелгі діні. Тәңір культі-көк аспанға табыну. Тәңір ханды қастерлеу рәсімдері. Қоғамдық дұғалар-құрбандық шалу. Рәсімдердің әртүрлі функциялары. Табынушылық рәсімдері.

IV бөлім. Қазақстан аумағындағы Ұлы Жібек жолы (4 сағат)

Ұлы Жібек жолының пайда болу тарихы (1 сағат). Ұлы Жібек жолының жұмысының басталуы. Ұлы Жібек жолындағы сауда. Ұлы Жібек жолындағы қалалар.

Ұлы Жібек жолының тарихи маңызы (1 сағат). Шығыс пен батыс елдері арасында дипломатиялық байланыстар орнату. Түркі қағанаты мен Византия арасындағы сауда-дипломатиялық одақ. Қытаймен және Иранмен сауда және дипломатиялық қатынастар. Қазақстан тарихындағы Ұлы Жібек жолының рөлі.

Ұлы Жібек жолының негізгі жолдары (1 сағат). Сауда жолдарын қалыптастыру. Ұлы Жібек жолы. Ұлы Жібек жолының маршруттары. Түркістан базарына саяхат.

Ұлы Жібек жолының негізгі қалалары (1 сағат). Ұлы Жібек жолының негізгі қалаларының маңызы. Тараз-Қазақстанның ең көне қалаларының бірі. Джамукат-Костобе қалашығы. Испиджаб (Сайрам) — Ұлы Жібек жолының бастапқы нүктесі. Отырар-орта ғасырларда үлкен Отырар оазисінің астанасы. Түркістан (Яссы) - мұсылман храмы.

V бөлім. Түркі әлемі мен Еуропа. Халықтар мәдениеттерінің өзара іс-қимылы және өзара байытылуы (6 сағат)

Қалалардың сәулеті, дамуы және абаттандырылуы (1 сағат). Ортағасырлық қаланың құрылымы. Исламның ортағасырлық қалаларды дамытудағы рөлі. Көшпенділер мен отырықшы халық арасындағы экономикалық байланыс. Ортағасырлық ескерткіштердің ерекшеліктері. Ортағасырлық Қазақстан қалаларының Еуропа қалаларынан айырмашылығы.

Сауда мен егіншілікті дамыту (1 сағат). IX-XII ғасырлардағы даму ерекшеліктері. Қолөнер, сауда және ауыл шаруашылығы. Темір ұстасы. Зергерлік және керамикалық қолөнер. Сауда және ақша айналымы. Егіншілік. "Күміс дағдарыс". Қолөнер, сауда және ауыл шаруашылығының қоғам өміріндегі әлеуметтік-экономикалық рөлі.

Көшпенділердің материалдық мәдениеті, оның ерекшеліктері (2 сағат). VI-IX ғасырлардағы материалдық мәдениеттің даму ерекшеліктері. Қолданбалы өнердегі көшпенділердің жетістіктері. Рухани мәдениетті дамытудағы исламның, ғылымның және әдебиеттің рөлі. Әл-Фараби мен басқа ғалымдардың ортағасырлық ғылымның дамуына қосқан үлесі. Түркі кезеңіндегі қоғамды сипаттау үшін М. Қашқари, Ю. Баласағұни және А.

Яссауи еңбектерінің тарихи маңызы. III-V ғасырларда. - "полихром стилінің" дамуы. Алтын - "полихром стилінің" негізгі материалы. Ең жақсы Алтын сымдарды байлау, астық, сыммен тоқу.

Ежелгі түріктердің рухани мәдениеті. Исламның таралуы (1 сағат). Түркі мәдениетінің әлемдік өркениеттің дамуына қосқан үлесі. Жазу және руникалық жазу. Ежелгі түркі руникалық әліпбиі. Көне түркі жазба ескерткіштері "Күлтегін" және "Тоныкөк". Қазақстан аумағында білім мен ғылымның түрлі салаларын дамытуға исламның пайдалы әсері.

Ежелгі түркілердің ғылымы мен әдебиеті (1 сағат) . Ежелгі түркілердің рухани мәдениеттің дамуына қосқан үлесі. Жүсіп Баласағұнның ғылыми еңбектері ("Құтты білік"). Махмұд Қашқаридің "Диуани лұғат ат-түрік" кітабы-орта ғасырлардағы түркі халықтарының тарихы, этнографиясы, ауызша халық шығармашылығының көрінісі. Ахмед Йүгнеки - "Данышпандардың жетекшісі". Ахмед Иасауи-мұсылман дінінің көрнекті ойшылы, ақыны және уағызшысы.

VI бөлім. Моңғолдан кейінгі кезең және қазақ ұлтының қалыптасуы (6 сағат)

Шыңғысхандар - "Алтын тектес" мүшелер (2 сағат). Шыңғыс хан империясының құрылуы. Шыңғыс хан империясының қоғамдық жүйесі. Шыңғыс ханның жаулап алу саясаты. Қазақстан жерлеріне моңғол жорықтарының себептері. Қазақстан жаулап алу қарсаңында. Шыңғыс хан мен хорезмшах Мұхаммедтің қарым-қатынасы. Жетісу халқының моңғолдар жағына өтуіне ықпал еткен оқиғалар. Моңғолдарға қатты қарсылық көрсеткен қалалар. Отырар апаты. Қазақстан Моңғол империясының құрамында және ұлыстар құру. Ұлыстар. Ұлыстардың құрамына енген жерлер. Ұлыс билеушілерінің күші. Шыңғыс Ясаның "алтын тұқымы". Қазақстан тарихындағы Шыңғыс хан тұлғасының рөлі.

Рухани мәдениетті дамыту (1 сағат). Қазақ даласының ғалымдары мен ойшылдарының шығармашылығы. Тірі түркі тілін сақтау. IX-XIV дәуір- "Мұсылман Ренессансының" уақыты. Әбу Насыр Әл-Фараби - "екінші ұстаз". Жүсіп Баласағұн "Құтты білік" - түркі тіліндегі энциклопедиялық әдебиеттің алғашқы ескерткіші. Махмуд Қашғари-түркі жетістіктерінің энциклопедисті.

Қазақ даласының мәдениеті мен экономикасын жаңғырту (1 сағат). Әлемдік өркениеттегі ортағасырлық түркі мәдениетінің ерекшеліктері. Түркі мәдениетінің Еуразия халықтарының мәдениетіне әсері. Қазақ даласының мәдениеті мен экономикасын жаңғырту.

Қазақ ұлтын қалыптастыруды аяқтау (2 сағат). Қазақ халқының қалыптасуына ықпал еткен факторлар. Этнос және этногенез. "Қазақ" сөзінің шығу тегі. Қазақ халқының қалыптасуының себептері мен алғышарттары. Қазақ халқының қалыптасу кезеңдері. Моңғол және түркітілдес тайпаларды біріктіру процесі. Қазақ жүздері және олардың рулық құрамы.

VII бөлімі. Қазақ хандығының құрылуы мен нығайту (8 сағат)

Қазақ халқының этногенезінің тарихы (2 сағат). Алдыңғы кезеңдермен салыстыру негізінде дәстүрлі қазақ қоғамындағы өзгерістер. Қазақстан аумағындағы этникалық процестер. Этностардың қалыптасу шарттары және этностың белгілері. Қазақстан аумағындағы этногенез кезеңдері. Этникалық процестердің сабақтастығы. Үндіеуропалық және түркі кезеңдерінде қазақ халқының негізін құраған тайпалар тізімінің хронологиялық тәртібі. XIII - XV ғасырларда моңғол жаулап алғаннан кейінгі кезеңде халқы қазақ халқының негізін құраған мемлекеттер.

Алғашқы қазақ хандары Жәнібек пен Керей (1 сағат). Қазақ хандығының құрылу шарттары. Алғашқы қазақ хандары Жәнібек пен Керей. Қазақ хандығының құрылуындағы Керей мен Жәнібек сұлтандарының рөлі. Қазақ хандығының құрылуының тарихи маңызы.

Тәуке хан және оның билігі (1 сағат). Тәуке хан-қазақ халқының көрнекті тұлғасы. Тәуке ханның басқару кезеңінің ерекшеліктері. Қазақ халқының өз тәуелсіздігі үшін азаттық күресіндегі рөлі. Тәуке хан кезіндегі Қазақ хандығының ішкі және сыртқы жағдайы. XVI ғасырдың аяғында қазақ-өзбек қатынастарының дамуы. Тәуке ханның "Жетіжарғы" заңдары. Қазақ билерінің қоғам өміріндегі рөлі.

Көшпелі дала сыныптары. Қазақ хандығының таптарға бөлінуі. Қазақ хандығы халқының әлеуметтік құрамы. Феодалдар класының құрамы (Ақ сүйек). Шаруалар класының құрамы (қара сүйек). Сыныптардың негізгі функциялары. Сыныптар арасындағы таптық қайшылықтардың көрінісі.

Қазақ хандығының жүзге бөлінуі (1 сағат). "Жүз" сөзінің мағынасы. "Жүз" сөзінің пайда болуы. Қазақ жүздерінің пайда болу нұсқалары. Қазақ жүздерінің ерекшеліктері. Ұлы жүз (территория, тайпалар, рулар). Орта жүз (территория, тайпалар, рулар). Кіші жүз (территория, тайпалар, рулар).

Қазақ хандығының сыртқы саяси тарихы (1 сағат). XV ғасыр – Қазақстан тарихындағы аса маңызды, тағдырлы ғасыр. Қазақстанның Ресейге қосылуы. Қазақ хандарының көршілерімен бейбіт, достық қарым-қатынастарын қолдау. Әлеуметтік-экономикалық байланыстарды дамыту. Қазақ хандығының шет мемлекеттермен халықаралық қатынастары.

Жалпылау. (1 сағат)

**Жалпы білім беретін мектептің 6-7 сынып оқушылары үшін
Қазақстан тарихы бойынша элективті курсты күнтізбелік-тақырыптық
жоспарлау**

**Курс тақырыбы: "Қазақстан-Түркі әлемінің алтын бесігі"
(барлығы 34 сағат, аптасына – 1 сағат)**

Сабақ №	Сабақ тақырыбы	Сағат	Күні
I Бөлім . Кіріспе (1 сағат)			
1	Кіріспе	1	
II бөлім. Дала-түркі империясы. VI – IX ғасырлардағы империяның мұрагерлері. (5 сағат)			
2	"Күлтегін" - көне түркі жазуының ескерткіші	1	
3	Ежелгі түркі тайпалар одағының қосылуы	1	
4-5	Ұлы Далада ерте феодалдық державалардың қалыптасуы	2	
6	Орта Азия түріктері және олардың қазақ даласына қоныстануы	1	
III бөлім. VI – IX ғасырлардағы ежелгі түркі дәуірінің мәдени тарихы. (4 сағат)			
7	Түркі мәдениеті дегеніміз не?	1	
8	Ежелгі түркілердің қалалық мәдениетінің қалыптасуы мен дамуы	1	
9	Ежелгі түркілердің жазуы	1	
10	Ежелгі түріктердің діні	1	
IV бөлім. Қазақстан аумағындағы Ұлы Жібек жолы (4 сағат)			
11	Ұлы Жібек жолының пайда болу тарихы	1	
12	Ұлы Жібек жолының тарихи маңызы	1	
13	Ұлы Жібек жолының негізгі жолдары	1	
14	Ұлы Жібек жолының негізгі қалалары	1	
V бөлім. Түркі әлемі мен Еуропа. Халықтар мәдениеттерінің өзара іс-қимылы және өзара байытылуы (6 сағат)			
15	Қалалардың сәулеті, дамуы және абаттандырылуы	1	
16	Сауда мен егіншілікті дамыту	1	
17-18	Көшпенділердің материалдық мәдениеті, оның ерекшеліктері	2	
19	Ежелгі түріктердің рухани мәдениеті. Исламның таралуы	1	
20	Ежелгі түркілердің ғылымы мен әдебиеті	1	
VI бөлім. Моңғолдан кейінгі кезең және қазақ ұлтының қалыптасуы (6 сағат)			

21	Шыңғысхандар - "алтын тектес" мүшелер	2	
22	Рухани мәдениетті дамыту	1	
23	Қазақ даласының мәдениеті мен экономикасын жаңғырту	1	
24-25	Қазақ ұлтын қалыптастыруды аяқтау	2	
VII бөлімі. Қазақ хандығының құрылуы мен нығайту (8 сағат)			
26-27	Қазақ халқының этногенезінің тарихы	2	
28	Алғашқы қазақ хандары Жәнібек пен Керей	1	
29	Тәуке хан және оның билігі	1	
30	Көшпелі дала сыныптары	1	
31	Қазақ хандығының жүзге бөлінуі	1	
32	Қазақ хандығының сыртқы саяси тарихы	1	
33-34	Жалпылау.	2	